

K METÓDE ŠTRUKTÚRNO-FUNKCIONÁLNEHO SKÚMANIA SPOLOČNOSTI

KAROL HÁJEK, Ústav filozofie a sociológie SAV

HÁJEK, K.: On the Method of the Structural-Functional Investigation of the Society.

Filozofia 41, 1986, No. 6, p. 727—737

The general crisis of the social-economic system of imperialism pervades every sphere of material and spiritual life of the society today. Social-political climate conspicuously weakens the effectiveness of methods of social investigation and it gives rich opportunities for rise and influence of subjective-idealist conceptions. It has particularly harmful consequences in the field of structural-functional investigations of the society.

In the sphere of social sciences subjectivism leads to relativism and scepticism and it, therefore, cannot secure an exhausting systems analysis of the society. A real complex systems analysis of social reality may be rendered by the structural-functional investigation, theoretically oriented through categories of materialist dialectics only.

V oblasti systémových teórií možno dnes vyčleniť tri relatívne rozdielne smery. Je to jednak široko rozvinutý smer, známy pod menom „systémový prístup“, ďalej najmä v západných krajinách rozvíjaný štrukturalizmus a nakoniec smer, ktorý v ZSSR, najmä v prácach I. V. Blaubergera, V. N. Sadovského a E. G. Judina metodologicky rozpracúva štruktúrno-funkcionálnu analýzu.¹ Napriek tomu, že k teoreticko-metodologickej problematike týchto troch smerov už bola uverejnená bohatá literatúra, nemožno povedať, že v oblasti teórie systémov sa už všetko prediskutovalo. Skôr naopak.

V našej téme sa v skrátenej podobe pokúsime ukázať, že s otvorenými otázkami sa stretávame už pri interpretácii obsahu základných pojmov ako sú „systémový výskum“ a „komplexný výskum“ a zvlášť pri chápaní a praktickom využívaní metódy štruktúrno-funkcionálnej analýzy. V tejto súvislosti si kladieme za úlohu vysvetliť, akú konkrétnu metodologickú hodnotu má metóda štruktúrno-funkcionálnej analýzy pri komplexnom systémovom skúmaní spoločnosti a ukázať, s akými spôsobmi jednostrannosti interpretácie i aplikácie predmetnej metódy sa možno stretnúť v koncepciách štrukturalizmu a v jemu blízkych teoretických koncepciách.

¹ Pozri práce Blauberger, I. V. — Judin, E. G. — Sadovskij, V. N.: Metodologičeskije problemy postrojenija obščej teorii system. Moskva 1967; Blauberger, I. V. — Judin, E. G.: Systemnyj podchod v socialnych issledovanijach. In: Voprosy filosofii 196., č. 9; Sadovskij, V. N.: Základy vseobščej teorii sistemov. Bratislava 1979; Blauberger, I. V. — Judin, E. G.: Filosofskie problemy issledovanija system i struktur. In: Voprosy filosofii. Moskva 1970, č. 5.

Vychádzame z predpokladu, že náležite zodpovedne vykonaná štruktúrno-funkcionálna analýza zákonitostí vývinu spoločnosti môže vo výsledkoch systémového skúmania vyjadriť zložitý komplex mnohotvárne diferencovaných funkcií komponentov štruktúry. Preto zastávame názor, že i keď pojem systémový výskum s preň charakteristickou metódou štruktúrno-funkcionálnej analýzy nemožno stotožňovať s pojmom komplexný výskum, prostredníctvom určitých znakov svojho obsahu sa dané pojmy prekrývajú. Predovšetkým tu máme na mysli, že tieto pojmy nie je treba úzkostlivo od seba odlišovať, najmä preto, lebo operujú v princípe s príbuznými štruktúrno-funkcionálnymi metódami.

Relevantným znakom systémových skúmaní je komplexnosť chápania komponentov a funkcií štruktúry objektu. Systémové skúmania pripomínajú, ak sa pri nich používajú štruktúrno-funkcionálne metódy, komplexné skúmanie objektu. Štruktúrno-funkcionálne metódy výskumu používame práve tam, kde sa vyžaduje uplatniť mnohostranný komplexný výskum zložitej organizácie predmetnej oblasti. Nazdávame sa, že za špecifikum systémového štruktúrno-funkcionálneho, rovnako ako i komplexného výskumu, možno považovať najmä skutočnosť, že sa pri nich používajú príslušným spôsobom prepojené funkčne príbuzné metódy skúmania.

Hlavné znaky marxisticky orientovaného štruktúrneho prístupu k výskumu spoločnosti sú vyjadrené v koncepcii viacerých sovietskych teoretikov, no najmä v prácach V. S. Gotta, E. P. Semeňuka a A. D. Ursula. Dokazujú, že „skutočný systémový výskum objektov nie je možný bez prieniku do ich štruktúry, a preto organickým doplnením systémového prístupu je štruktúrny prístup“ (1, s. 151). Poukazujú na skutočnosť, že pri teoretickej reprodukcii zákonitostí vývinu objektívnych systémov je nevyhnutné najprv metódou štruktúrnej analýzy rozlíšiť v zložitej štruktúre daného systému príslušné subštruktúry jeho subsystémov. Obraz o dynamike celostnej štruktúry objektu získavame nakoniec tak, že vyjadríme polyštruktúrnosť skúmaného objektu. Zisťujeme, že štruktúra funguje v systéme ako určitá relatívne stabilizovaná stavba jej komponentov. Funguje ako systémová stavba elementov štruktúry a takúto systémovosť rovnako ako i štruktúrnosť poznávame ako objektívny princíp materiálnych objektov.

No pretože v centre vedeckovýskumných záujmov je vždy nakoniec problematika konkrétnych foriem fungovania študovaného systému, štruktúrny prístup k objektu predpokladá i príslušnú formu funkcionálnej analýzy objektu. Štruktúra objektu nás zaujíma vždy práve preto, lebo sa usilujeme poznať, ako konkrétne funguje daná štruktúra. Štruktúrne hľadiská sa preto vo výskume dopĺňujú funkcionálnymi. Štruktúrálna analýza sa vždy a nevyhnutne uzatvára funkcionálnou analýzou, pretože musí ukázať nositeľom akých funkcií je štruktúra. Musí vysvetliť, akým konkrétnym spôsobom sa jednotlivé funkcie komponentov v štruk-

túre navzájom prepájajú, keď v konkrétnych procesoch integrácie poskytujú funkčnej jednote komponentov systémovú podobu.

Štruktúrno-funkcionálna analýza zabezpečuje nepochybne len základné úlohy výskumu pri teoretickej reprodukcii vzťahov spoločenskej štruktúry. Za použiteľnú metódu systémového skúmania spoločnosti ju však možno považovať preto, lebo zabezpečuje ponor do komplexu relevantných štruktúry spoločnosti a takto preniká k zákonitým vzťahom jej fungovania a vývinu. Vyjadruje sa k otázke, ako konkrétne a prečo sa komponenty v štruktúre v príslušnej podobe funkčne spájajú, keď tvoria vývojaschopný celok. Ak prináša odpoveď na otázku, aké sú spojenia komponentov štruktúry, ukazuje jej relevantné funkcie, ale v odpovedi na celý komplex otázok, prečo štruktúra funguje, ukazuje i významné dialektické vzťahy genézy štruktúry systému.

Hovoríme preto, že špecifické vlastnosti danej štruktúry poznávame ako jej špecificky určité zákonitosti funkčných väzieb komponentov príslušnej celostnej štruktúry systému. V. I. Sviderskij v tejto súvislosti formuloval štruktúrnosť systému ako „zákon spojení komponentov“ (2, s. 11). Konkrétne prejavy stabilizovanosti vzájomných spojení komponentov v rozdielnych rovinách štruktúry systému interpretoval ako špecificky určité kvalitatívne diferencované stupne konkretizácie funkčnej integrácie komponentov štruktúry.

No výskumy ukazujú, že kategória štruktúry odráža hlavne statické určenosti v stavbe zložiek systému, odráža to, čo je v danej stavbe stabilizované. Ale vývinová integrácia dynamických, relatívne stabilizovaných určeností systému je podmienená predovšetkým príslušným vnútorným poriadkom štruktúry. Nie štruktúra „osoba“, ale jej poriadok alebo organizácia funguje ako relevantný vzťah systému. Práve premenami organizácie sa systém spoločnosti kvalitatívne diferencuje od iných spoločenských systémov a prostredníctvom jeho parametrov sa stáva vývoja schopným. Spoločenský systém s jej kvalitatívne určitou štruktúrou vzniká a zaniká len tak, že vzniká a zaniká poriadok funkčných väzieb zložiek jeho štruktúry. Organizácia spoločenského systému tak funguje ako základný zákon jeho štruktúračných procesov.

Z tohto aspektu je štrukturalistické nadradžovanie kategórie štruktúry nad ostatné kategórie materialistickej dialektiky neodôvodnenou absolutizáciou statických štruktúrnych určeností systému. Takúto absolutizáciu treba odmietnuť rovnako ako každú inú operáciu kategórie štruktúry bez ohľadu na jej funkčnú závislosť od podstatného vzťahu jej organizovanosti. Neprimerané preceňovanie kategórie štruktúry spôsobené jej vytrhávaním z organizačných závislostí systému vedie vždy v príslušnej podobe k nezdôvodnenému metodologickému redukcionizmu v systéme kategórií materialistickej dialektiky.

Je zrejmé, že pojem štruktúry možno „globálne definovať ako jednotu zákonitých vzťahov, funkcií, kauzálnych a dialektických súvislostí predmetu, jednotu vnútornej diferenciacie systému“ (3). V tejto súvis-

losti však zastávame názor, že za relevantnú zložku štruktúry treba považovať práve a predovšetkým jej organizáciu. Bez akcentu na organizačný moment štruktúry systému nemožno zodpovedne vyčerpávajúco vysvetliť rozhodujúce momenty jej fungovania a vývinu.

Kvalitatívne zmeny vo fungovaní a vývine daného systému sú vysvetliteľné len pôsobením príslušnej organizácie funkčných väzieb komponentov štruktúry. Charakteristickým znakom funkčnej jednoty komponentov štruktúry je jej imanentný zákonitý poriadok funkčných spojení komponentov. On podmieňuje príslušnú formu kvalitatívne určitej integrácie komponentov štruktúry na dosahovanom stupni jej vývinu. Práve podstatná premena poriadku štruktúry meritórne rozhoduje o kvalitatívnych premenách systému. Preto len tam, kde sa náležite doceňuje organizačná zložka štruktúry systému, vznikajú reálne možnosti primerane do hĺbky a do šírky pochopiť a vysvetliť podstatne rozhodujúce genetické vzťahy systému.

Organizačné funkčné vzťahy jednoty komponentov štruktúry sociálneho systému analogicky a dostatočne vyčerpávajúco hodnotil už K. Marx. Vo vývine sociálneho systému priznával organizovanosti funkčnej integrácie komponentov jeho štruktúry dôležitosť vzťahu, ktorý zabezpečuje základné predpoklady vývinovej reprodukcie systému. Pod vlastnosťou organizácie komponentov štruktúry rozumel také jej potenciálne imanentné funkcie, ktoré sa v príslušnej integrácii komponentov podriaďujú konkrétnym „službám“ v prospech zachovania a progresívnej gradácie kvalitatívnych určeností systému.

Podobne dokonca už Kant, Schelling i Hegel sa priblížili k objavu funkcie organizovanosti štruktúry systému.² Schelling v tejto súvislosti napísal priamo, že „organizovanosť, to nie je nič iné, než práve premenlivosť určitého štádia vývinu vyjadrená v relatívne stabilizovanej forme“ (4, s. 209). Ak si u Schellinga dovoľíme odmyslieť idealizmus jeho koncepcie spolu s absolutizáciou vzťahov organizácie a budeme abstrahovať smerom k racionálnemu obsahu jeho dialektiky, zostanú nám v jeho názoroch vskutku hodnotné a hlboko pravdivé predstavy o organizačných vzťahoch celostných štruktúr. Jeho svet, nikým nestvorený, existujúci od nekonečnosti si zachováva dialektickú jednotu komponentov štruktúry práve len tak, že jeho celosť je v ňom zabezpečená organizovanosťou. Svojím spôsobom sa takto priblížil k objavu relevantných funkcií vzájomného pôsobenia komponentov v štruktúre ako k forme jej organizovanosti. Stupeň vývinu danej celosti vysvetľoval mierou organizovanosti väzieb komponentov štruktúry.

² Organizáciu chápali ako vlastnosť celosti štruktúry, prejavujúcu sa prítomnosťou nepretržitých tendencií k samovývoju. V organizácii správne postrehli jej stav stability, či „rovnováhy“, dosahovaný prostredníctvom nepretržitého samovývoja systému. Predpokladali, že čím je výraznejšia dialektická jednota kľudu a pohybu v štruktúre systému, tým je vyššia jeho organizovanosť.

V poslednom období šesťdesiatych rokov roznalýzoval zo štruktúrno-funkčného hľadiska problematiku organizácie biologických, ale i sociálnych systémov osobitne úspešne sovietsky teoretik M. I. Setrov.³ Dokazuje, že štruktúrno-funkčná analýza dáva spoľahlivé záruky účinného poznávacieho ponoru do určujúcich funkčných vzťahov organizácie štruktúry systému. Preniká ku genetickým reláciám, v ktorých sa tvoria nové vlastnosti komponentov štruktúry a utvára sa ich vývinová integrácia v zmysle funkčnosti komponentov i celostného systému.

Sovietsky teoretik V. P. Bogolepov podčiarkuje pri vymedzení pojmu organizácie systému dva jej charakteristické znaky. Je to jednak štruktúrno-extendívna stránka organizácie, vyjadrená v rozmiestnení komponentov systému a je to súčasne funkčially intenzívna stránka organizácie, vyjadrená vo vzájomnom pôsobení komponentov. V štruktúrnom rozmiestnení komponentov a v ich funkčnom pôsobení poukazuje na poriadok ako určujúci znak systému (5). Tu je nepriamo povedané, že štruktúrno-funkčná analýza systému má hodnotu metódy, ktorou možno odkrývať podstatné vzťahy organizácie hmotných systémov.

Z analyticko-syntetického pohľadu V. P. Bogolepova na L. Bertalanffyho teóriu otvorených systémov možno odvodiť jednak základné črty teórie organizácie a touto teóriou nakoniec zdôvodniť použiteľnosť štruktúrno-funkčially analýzy ako metódy systémového výskumu zložitých organizovaných štruktúr. V tejto súvislosti preto sovietski autori Blauberger a Judin správne pripomínajú, že štruktúrno-funkčná metóda má svoj heuristický význam zvlášť pri výskume zákonitostí vývinu usporiadania štruktúr sociálnych systémov.

K významu celostného usporiadania komponentov systému sa prostredníctvom obsahu pojmov štruktúra a funkcia prepracovali i známi sociológovia-štrukturalisti R. Merton a T. Parson. R. Merton napríklad dokazoval, že „Funkciu treba považovať za faktor štruktúry, ktorým je v systéme na jednej strane zabezpečená schopnosť adaptácie komponentov a na druhej strane disfunkciu treba považovať za faktor, ktorý znižuje schopnosť adaptácie alebo prispôsobivosti komponentov v štruktúre systému“ (6, s. 126—127).

Niet sporu o tom, že R. Merton vniesol do interpretácie princípov systémovosti pomerne mnoho pozitívneho. Použitím pojmu „faktor systému“, „funkčná väzba“ s akcentom na „dynamiku väzieb“ sa nepochybne významne priblížil k princípom fungovania komponentov štruktúry. Ukázal, ako sa utvára v dynamických väzbách systému jeho celostná povaha. No obsah pojmu funkcia vyjadruje R. Merton pomerne simplifikovane a v mnohom smere tautologicky, keď tvrdí, že „funkcia je výsledkom pozorovaného fungovania“ (7).

³ Pozri Setrov, M. I.: *Filosofskie problemy sovremennoj biologii*. Leningrad 1966; Setrov, M. I.: *O kriterijah organizovannosti v biologii*. In: *Filosofskie nauki*, Moskva 1967, č. 1; Setrov, M. I.: *Obščie principy organizacii sistem*, Leningrad 1971.

R. Merton abstrahuje od celého komplexu vzťahov funkcií komponentov štruktúry, ktoré v danej organizácii určujú cieľové správanie systému. Otvoreným zostáva problém, čo treba rozumieť pod funkciou komponentu štruktúry z hľadiska teórie systémov. Nedostatočne konkrétne vysvetľuje, ako sa prostredníctvom funkcií komponentov štruktúry v zložitom komplexe vzťahov utvárajú vývinové formy, či jestvuje kvalitatívna gradácia fungovania systému.

Z hľadiska teórie systémov treba ukázať, v akej konkrétnej rôznorodej kvalitatívnej závislosti je funkcia komponentu vo vzťahu k celostnej povahe fungovania systému, a v akej podobe je z aspektu usporiadania komponentov systému vyjadrená vo funkciách štruktúry jednota zložitého komplexu funkčných, kauzálnych a genetických závislostí. R. Merton robí chybu, keď neuvažuje o celom komplexe kauzálnych a genetických závislostí v sociálno-politických pohyboch spoločnosti. Abstrahuje od komplexu základných kauzálnych a genetických závislostí v štruktúre sociálno-politických pohybov, ktoré meritórne rozhodujú pri stabilizácii i vývine podstatných vzťahov funkčnej interakcie komponentov v celku spoločenskej štruktúry.

S podobne zjednodušovaným chápaním systémového prístupu k výskumu spoločnosti sa možno stretnúť i v koncepcii T. Parsonsa. T. Parsons v svojej sociálnej teórii rovnako zdôraznil význam interakcie mnohôtvárných komponentov spoločenskej štruktúry. Do stredu pozornosti položil dokonca problematiku zložitého komplexu funkčných vzťahov, ktoré determinujú interakciu komponentov pri zmenách štruktúry spoločnosti. No podobne ako R. Merton i on robí základnú chybu, keď odmieta názory o určujúcej úlohe materiálneho faktora vo vzťahu k ideálnym zložkám spoločnosti. V kontexte s týmto sa zdržanlivo stavia osobitne k otázke interakcie hmotných a duchovných faktorov vo vývine spoločnosti.

Pojem komplexnosti pôsobenia komponentov spoločenskej štruktúry stavia T. Parsonsov štrukturalizmus priamo proti historizmu, a teda i proti samotným princípom systémových skúmaní spoločnosti. Štrukturalizmus v konečných dôsledkoch odmieta vývojaschopnosť celostného usporiadania štruktúry spoločnosti i funkciám jej komponentov a popiera samu systémovú povahu spoločnosti.

T. Parsons síce nepochybné poukazuje na štruktúrovanosť i na určité funkčné závislosti komponentov v danej organizácii spoločenského systému, no podobne ako R. Merton nakoniec abstrahuje od určujúcich genetických závislostí v reláciách materiálnych a ideálnych komponentov štruktúry spoločnosti. Pomocou neurčitého pojmu funkcionálnej závislosti evolučných štruktúrnych premien spoločnosti zakrýva objektívne kauzálne genetické závislosti determinantov kvalitatívnych premien sociálneho systému.

Štrukturalizmus nevysvetľuje dostatočne vyčerpávajúco funkcie výrobných vzťahov v štruktúre spoločnosti. Nevidí, alebo skôr nechce vidieť,

že práve výrobné vzťahy fungujú v štruktúre spoločnosti ako systémo-
tvorný princíp sociálno-ekonomickej formácie. Štrukturalizmus sa v tej-
to súvislosti hanblivo vyjadruje k otázke opakovateľnosti a k objektívnej
povahe zákonitostí vo vývine spoločnosti a takto i k základnej otázke
fungovania a vývinu sociálno-ekonomickej formácie ako sociálno-histo-
rického kontinua prírodno-historickej reality.

Ukazuje sa, že obhájcovia štrukturalisticko-funkcionalistických prí-
stupov k štúdiu spoločenských premien nesledujú náležite zodpovedne
ciele odкрыť v sociálno-ekonomickej štruktúre kapitalizmu ani rozhodujú-
júce ideové, ani materiálne determinanty vývinu spoločnosti. Veď pou-
kázať na relevantné funkcie ideovo-politických a sociálno-ekonomických
determinantov v štruktúre kapitalizmu by znamenalo postaviť si otázku
nevyhnutnosti socialistickej prestavby spoločnosti. V takýchto koncepc-
ciách sociológov sa štruktúrno-funkcionálny prístup k štúdiu spoloč-
nosti nespája s úlohou zodpovedne vedecky, a teda konkrétne historicky
prístupovať k výskumu objektívnych vývinových premien ľudskej spo-
ločnosti.

Funkcionalizmus sa v Parsonsovej sociológii absolutizuje ako prin-
cíp spoločenského života, v zmysle ktorého treba za základnú funkciu
človeka považovať jeho abstraktne chápanú úlohu upevňovať „rovno-
váhu“ v spoločnosti. Nemožno poprieť, že sociálna funkcia človeka je
v jeho „sociálnej aktivite“ a podriaďuje sa určujúcej úlohe podporovať
danú sociálnu štruktúru spoločnosti. Parsons síce oprávnenne tvrdí, že
sociálna funkcia človeka sa tvorí v takom vzťahu k sociálnej štruktúre,
ktorý posilňuje jej stabilitu, no v štruktúre spoločnosti neuvažuje dosta-
točne konkrétne o všetkých určujúcich triednych politických vzťahoch.
Neberie do úvahy náležite zodpovedne do hĺbky a do šírky zvlášť rozho-
dujúce ideovo-politické funkcie spoločenského človeka v jeho vzťahu
k sociálno-politickým bezprostredným úlohám i vzdialenejším cieľom
spoločnosti.

V Parsonsovej sociologickej koncepcii funkcionalizmus v mnohom
smere otvorene priamo odsudzuje triedne sociálno-politické úlohy člo-
veka v štruktúre spoločnosti. Považuje ich za prejav choroby spoloč-
nosti. Vyliečiť spoločnosť môže z tejto choroby podľa jeho mienky len
„sociálna aktivita“ (8). No je to „sociálna aktivita“ v akejsi jej abstrakt-
nej podobe, lebo systém sociálnych hodnôt a noriem v podmienkach ka-
pitalizmu nespája s určujúcimi konkrétnymi progresívnymi triednymi
ideovo-politickými faktormi v štruktúre spoločnosti. Nezastieraný kon-
zervativizmus a antihistorizmus takýchto sociologických názorov T.
Parsona je vyjadrený v jeho úsilí obchádzať objektívne princípy triedno-
politckej organizácie štruktúry systému kapitalizmu a takto vlastne
zachovať pre všetky časy sociálnu štruktúru systému kapitalizmu.

Štruktúrno-funkcionálna analýza sa v atmosfére vlády ideológie
súčasného kapitalizmu nemôže uplatňovať ako náležite vedecká metóda.
Triedno-politické vzťahy a v nich dominujúci idealistický svetonázor

oslabujú účinnosť výskumných metód. Škodlivý vplyv na metódy vo výskume mali v minulosti a v mnohom smere ešte vždy majú zvlášť metodologické koncepcie novopozitivismu. V tomto smere už dávnejšie škodlivo pôsobí vo výraznej podobe svojou koncepciou novopozitivismu napr. K. Popper. Pod menom domnele progresívnej metódy „kritického racionalizmu“ v oblasti sociálno-politických výskumov falošne interpretuje samotné metodologické princípy poznávacích procedúr. Zanášajúc do nich relativizmus, subjektivismus a pluralizmus nakoniec veľmi výrazne spochybňuje metódu štruktúrno-funkčionalnej analýzy.

„Kritický racionalizmus“ sa pokúša dokázať, že štruktúrno-funkčionalne výskumy poskytujú len málo hodnotné teoretické závery, lebo sú znečistené poznávajúcim subjektom. Takto sa veda v zmysle koncepcie „kritického racionalizmu“ nemôže dopracovať k pravdivým a dokonca ani k pravdepodobnostným záverom. „Smelá konštrukcia teórie vedy sa“ podľa K. Poppera „buduje na blate; predstavuje systém, ktorého piliere stoja v blate“ (9, s. 66).

Pramene subjektivismu v novopozitivistickom vysvetľovaní povahy štruktúrno-funkčionalnej analýzy je treba hľadať predovšetkým v pomýlenom chápaní objektívnej determinácie metódy vedy. Novopozitivismus interpretuje napríklad nevyhnutnosť integrácie metódy vedy zo samotnej psychofyzologickej organizovanosti poznávacích funkcií človeka. Integrácia vied a účinnosť ich metód sa vraj neurčuje povahou predmetu vedy, ale prostredníctvom samotnej súdnosti intelektu. Len vďaka operáciám vo sfére subjektu poznávacieho človeka možno v zmysle subjektivistických koncepcií účinne rozhodovať o výbere jednotlivých poznávacích procedúr. Napríklad M. Weber sa takto domnieva, že „nie z funkčných spojení komponentov štruktúry objektu vedy, ale z určitého poriadku vo sfére subjektu treba odvodiť funkčnosť poznávacích procedúr“ (10, s. 46).

V kontexte so škodlivosťou novopozitivistických koncepcií sa pochopteľne štruktúrno-funkčionalne výskumy až do konca päťdesiatych rokov v kapitalistických krajinách nemohli dopracovať k zodpovednejším vedeckým záverom a stávali sa vždy výraznejšie bezperspektívnymi. Začiatkom šesťdesiatych rokov sa preto objavujú tendencie postpozitistickej kritiky novopozitivismu v metodológii a logike vedeckého výskumu. Do výskumov sa postupne vnáša systémová orientácia s prvkami konkrétne-historického prístupu k predmetným vzťahom a začína sa, i keď len v nesmelej podobe, vždy viac oceňovať zvlášť význam integrácie kvalitatívne rozdielnych odborov vo výskume a osobitne zodpovedne sa začínajú hodnotiť funkcie syntézy pri spracúvaní výsledkov analytických výskumov.

Pozitivistické koncepcie však nedávajú, a ani nemôžu dať prísľub prekonať krízu buržoáznej metodológie vedy bez výraznejšieho posunu západnej filozofie vedy na pozície kategoriálneho systému marxisticko-leninskej metodológie a logiky vedeckého výskumu. Kríza buržoáznej

filozofie a metodológie vedy je objektívnym obrazom všeobecnej krízy sociálno-ekonomického systému imperializmu. Táto kríza preniká v súčasnej epoche vedecko-technického rozvoja so všetkými antagonizmami do každej oblasti nielen materiálneho, ale i duchovného života v krajínach systému imperializmu. V takejto sociálno-politickej atmosfére sa nepochybne utvára dostatočne široké pole pre pôsobnosť subjektívno-idealistických koncepcií. Pôsobí zvlášť na metodologické základy štruktúrno-funkčionalnej analýzy vzťahov sociálno-ekonomickej štruktúry a fungovania systému kapitalistickej spoločnosti.

V oblasti spoločenskovedného poznania vedie takto subjektivismus nezriedka k absolútnemu relativizmu, rovnako ako i k svojho druhu radikálnemu skepticizmu. S koncepciami tohto druhu sa stretávame nielen pri analýze metodologických predpokladov výskumu, ale zvlášť pri hodnotení záverov výskumov. V zmysle subjektivismu takýchto koncepcií „spoločenskovedné poznanie nemôže prekročiť hranice subjektivity“. Sféra sveta objektívnych vzťahov je pre vedomie človeka vraj uzavretá. Maďarský marxista Andráš Gedő vo svojej práci *Filozofia krízy* na veľmi konkrétnom materiáli ukazuje takýto subjektivismus nazerania na spoločnosť vo viacerých koncepciách západných teoretikov. Vysvetľuje, že „títo teoretici nedostatočne presvedčivo stavajú svoje subjektívno-idealistické predstavy o ideálnych atribútoch poznávacieho procesu proti marxistickým názorom o objektívnych zákonoch spoločenského vývinu o objektívnej determinácii poznania“ [11, s. 177].

Treba však priznať, že kritickejší predstavitelia súčasnej buržoáznej filozofie a metodológie hľadajú spôsoby ako uchrániť vedu pred škodlivým vplyvom idealizmu a metafyziky. Usilujú sa uviesť do teórie a praxe výskumu účinné racionálne metódy výskumu a takto sa v mnohom smere približujú k dialektickomaterialistickým princípom v poznaní. Svedčí o tom napríklad neoracionalizmus, ktorý do filozofie vedy uvádza koncepciu účinnosti interdisciplinárnych výskumov pri použití metód štruktúrno-funkčionalnej analýzy. Neoracionalizmus takto odporúča skúmať systémové dialektické väzby vo fungovaní komponentov štruktúry poznávaného objektu metódou integrácie vied. Sovietsky filozof N. G. Michaj v tejto súvislosti dokazuje, že „mnohí stúpenci neoracionalizmu vyjadrujú veľký záujem o marxistickú analýzu logiky vedeckého výskumu a znamenajú takto posun určitej skupiny buržoáznej inteligencie na stranu realizmu a materializmu“ [12, s. 141—156].

V tejto súvislosti považujeme za správne podčiarknuť, že komplexnejšie systémové skúmania sociálnej reality môže zabezpečiť len taká metóda, ktorá je odvodená z teoretických princípov, zákonov a kategórií materialistickej dialektiky. „Len historický materializmus môže vytvoriť a poskytnúť funkčný základ systémového výskumu spoločnosti a problematiky človeka“ [13, s. 131]. Máme tu na mysli kategórie, v ktorých sa odráža celý komplex objektívnych princípov funkčnej jednoty, sporu a vývinu zložiek spoločenského systému. Len prienik k ta-

kémuto komplexu relevantných faktorov v princípe integrácie technicko-výrobných, sociálno-ekonomických, ideovo-politických, kultúrnych a iných zložiek štruktúry spoločnosti možno nazvať systémovým výskumom.

Marxisticky orientovaný výskum princípov vývinu spoločenského systému na rozdiel od štrukturalistických a funkcionalistických prístupov k sociologickým výskumom je vedený úsilím teoreticky vyjadriť v komplexe relácií štruktúry systému všetky rozhodujúce determinanty protirečivej jednoty komponentov sociálno-ekonomickej organizácie spoločnosti. Za meritórne rozhodujúce tu považujeme najmä vzájomne stimulatívne pôsobenie relevantných faktorov spoločnosti a osobitne triedno-politické faktory vývinových premien spoločnosti. Pri systémovom štruktúrno-funkcionálnom skúmaní spoločenských pohybov sa preto usilujeme vyčerpávajúco a veľmi konkrétne vymedziť osobitne dialektiku materiálnych a ideálnych faktorov v zložitom komplexe funkcií relevantných komponentov štruktúry spoločnosti.

LITERATÚRA

1. GOTT, V. S. — SEMEŇUK, E. P. — URSUL, A. D.: Kategorii sovremennoj nauky. Moskva 1984.
2. SVIDERSKIJ, V. I.: O dialektike elementov i struktury. Moskva 1962.
3. HRUŠOVSKY, I.: Dialektika bytia a kultúry. Bratislava 1975.
4. SCHELLING, F. V. J.: Systema transcendentafnogo idealizma. Leningrad 1936.
5. BOGOLEPOV, V. P.: Organizacija i upravlenije. Moskva 1968.
6. MERTON, R. K.: Strukturno-funkcionalnyj analiz v sovremennoj sociologii. Moskva 1968.
7. MERTON, R. K.: Social Theory and Social Structure. Glencoe 1967.
8. WEBER, M.: Wirtschaft und Gesellschaft. Tübingen 1956.
9. POPPER, K.: Logik der Forschung. Wien 1935.
10. WEBER, M.: Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre. Tübingen 1922.
11. GEDÖ, A.: Philosophie der Krise. Akademie-Verlag, Berlin 1978.
12. MICHAJ, N. G.: Neoracionalizm i metodologija nauky. In: Voprosy filosofii 1977, č. 3.
13. ŠÍMA, R.: Podstata rozvoja a výskumu osobnosti v súčasnej etape. In: Nová mysl, Praha 1985.

Карол Гайек

В настоящее время всеобщий кризис социально-экономической системы империализма пронизывает все области материальной и духовной жизни общества. Социально-политическая атмосфера резко ослабляет эффективность методов исследования общества и открывает широкий простор для возникновения и действия субъективно-идеалистических концепций. Особенно вредные последствия имеет кризис на почве структурно-функциональных исследований общества.

В области общественно-научного познания субъективизм ведет к релятивизму и скептицизму, а поэтому не может обеспечить исчерпывающий системный анализ общества. Надежную гарантию для системного, действительно комплексного анализа социальной реальности могут предоставить лишь теоретически обоснованные, посредством категорий материалистической диалектики проведенные структурно-функциональные исследования.

ZUR METHODE DER STRUKTUR-FUNKTIONELLEN UNTERSUCHUNG DER GESELLSCHAFT

Karol Hájek

Die allgemeine Krise des sozial-ökonomischen Systems des Imperialismus macht sich heute in jedem Bereich des materiellen und geistigen Lebens der Gesellschaft bemerkbar. Die sozial-politische Atmosphäre trägt merklich zur Effektivitätsminderung der Methoden der Erforschung der Gesellschaft bei und bildet ein weites Umfeld für die Wirkung und Entstehung subjektiv-idealistischer Konzeptionen. Besonders schädliche Folgen zeitigt sie im Rahmen der struktur-funktionellen Gesellschaftsforschung.

Im Bereich der gesellschaftswissenschaftlichen Erkenntnis führt der Subjektivismus zu Relativismus und Skeptizismus und deswegen kann er eine erschöpfende Systemanalyse der Gesellschaft nicht gewährleisten. Verlässliche Garantien für eine systemhafte, wirklich komplexe Analyse der sozialen Realität bietet nur die struktur-funktionelle Untersuchung, die theoretisch an den Kategorien der materialistischen Dialektik orientiert ist.